

Trabzon Çalışmaları Dergisi

Journal of Trabzon Studies

Cilt/Vol 4 | Sayı/No 1
Aralık/December 2024

ARALIK 2024 | CİLT 4 - SAYI 1
DECEMBER 2024 | VOL 4 - NO. 1

TRABZON ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF
TRABZON STUDIES

2021 yılı itibarıyla yayın hayatına başlayan *Trabzon Çalışmaları Dergisi*, sosyal, beşeri, idari bilimler, şehir bölge planlama, peyzaj ve mimarlık alanlarında çalışmalara yer verilen hakemli akademik bir yayındır. Dergi, Trabzon kentine dair farklı disiplinlerin kendi yaklaşımları çerçevesinde ortaya koyacağı araştırma makaleleri çerçevesinde kente dair bir platform oluşturmayı ve bunu kamuoyu ile paylaşmayı amaçlamaktadır. Dergi, Trabzon kentine dair tüm disiplinlerin gerçekleştireceği yeni veriler ortaya koyan, mevcut veriler doğrultusunda kent sorunlarını tartışan tüm araştırma makalelerinin yanı sıra teorik ve kavramsal bağlamda kentin farklı unsurlarını tartışan makalelere de açıktır. Dergide kuramsal ve analitik özgün araştırma makalelerinin yanı sıra kısa makale, rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da dergi bünyesinde her sayıda belirli oranda yer verilecektir.

Trabzon Çalışmaları Dergisi yılda bir kez Aralık ayında yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Derginin sorumluluğu yoktur.

EDİTÖRLER | *Editors*

Muharrem BAYRAK

Doç. Dr. | *Assoc. Prof.* Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

Doç. Dr. | *Assoc. Prof.* Abdullah UZUN

Doç. Dr. | *Assoc. Prof.* Özgür TÜFEKÇİ

DANIŞMA KURULU | *Advisory Board*

Prof. Dr. Ruşen KELEŞ

Prof. Dr. Bünyamin ER, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye*

Prof. Dr. İsmail KÖSE, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye*

Doç. Dr. Vahit GÜNTAY, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye*

Doç. Dr. Umut ÜZAR, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye*

Doç. Dr. Cenk BEYAZ, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye*

Doç. Dr. Hüseyin YADIGAROĞLU, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye*

İLETİŞİM | *Contact*

E-Posta: trabzoncalismalari@gmail.com

Aralık 2024 | CİLT 4 SAYI 1

December 2024 | VOL 4 NO. 1

İÇİNDEKİLER | TABLE OF CONTENTS

6-24	Araştırma Makalesi Research Article	Trabzon'da 50 Yılda Değişen Mahalle İsim ve Sınırları <i>Neighborhood Names and Boundaries That Changed in Trabzon in 50 Years</i> <i>Büşra Aydın</i>
25-44	Araştırma Makalesi Research Article	Trabzon'da Sağlık Hizmetleri (1923-1960) <i>Health Services in the City of Trabzon (1923-1960)</i> <i>Cem Er</i>
45-46	Kitap İncelemesi Book Review	Geçmişten Günümüze Trabzon'da Doğal Afetler <i>Muharrem Bayrak</i>
47-55	Bibliyografya Bibliography	2024 yılında Trabzon Üzerine Yazılmış Kitap ve Makaleler

Trabzon'da Sağlık Hizmetleri (1923-1960)¹

Health Services in the City of Trabzon (1923-1960)

Cem Er*

* Bağımsız Araştırmacı, cem_er20@erdogan.edu.tr.

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, Trablusgarp (1911-1912), Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve sonrasında verilen Millî Mücadele (1919-1923) sürecinin sonunda kurulmuştur. Savaşlar ve göçler ülkenin demografik dengelerinde değişimi meydana getirmiştir. Bu durum, özellikle sağlık hizmetlerinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Uzun süren savaşlar sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni sağlık alanında bekleyen en büyük sorun, salgın hastalıkların ülke geneline yayılmış olmasıydı. Salgın hastalıklarla mücadelenin insani, sosyo-ekonomik ve stratejik önemi sebebi ile zor şartlar içinde önemli mücadeleler verilmiştir. Atatürk Dönemi'nde alınan tedbirler, kanun ve yasalar bunların dışında oluşturulan sağlık teşkilatları, kamu kuruluşları ile hastalık önemli ölçüde kontrol altına alınabilmiş, halk sağlık alanında bilinçlendirilmişti.

Trabzon'da sağlık alanında sıkıntılar yaşayan şehirler arasındaydı. Şehrin sahilde bulunması ve Rus işgali döneminde geçiş güzergâhında yer alması hastalıkların yayılmasında etken olmuştu. Liman kenti olan Trabzon'da hastalıkların şehirde ve daha sonra çevre komşu illere yayılması sıklıkla görülmekteydi. Cihan Harbi sonrasında yaşanan göçler ve Millî Mücadele, Trabzon'da sağlık hizmetleri alanında sorunlar yaşamasına neden olmuştu. Trabzon'da sıtma, verem, frengi, difteri, tifo, grip, çiçek, veba, kolera gibi salgınların dışında mevsimsel ve yöreye has olan kancalı kurt, guatr ve kemik hastalıkları da vardı. Şehirde sağlık alanında, Sağlık Bakanlığı, diğer bakanlıklar, şehirde kurulan hastane, dispanserler, belediye, cemiyetler ve eczaneler hizmette bulunmuşlardır. Basında da sürekli hastalıklar hakkında yapılması gerekenler vatandaşlara aktararak bilinçlendirilmişti.

1923 yılında başlanan mücadele 1960 yılına gelindiğinde, sağlık hizmetleri ülke genelinde arttığı gibi Trabzon'da bu alanda önemli bir konuma ulaşmış, bulaşıcı hastalıkların etkileri azalmış, salgın konumunda olan bir hastalık kalmamıştı. 1923- 1960 yılında Trabzon 'da sağlık hizmeti alanında önemli gelişmeler yaşandığı gibi sözü edilen dönem aralığında salgın hastalıklar da görülmüştü. Bu çalışmada bahsedilen tarih aralığında, Trabzon'un sağlık durumu, yapılan sağlık hizmetleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmetleri, Salgın Hastalıklar, Trabzon

ABSTRACT

Turkey Republic, Tripoli (1911-1912), Balkan Wars (1912-1913), First World War II (1914-1918) and the subsequent National Struggle (1919-1923) was finally established. Wars and migrations have changed the demographic balance of the country. Has occurred. This has led to the disruption of health services in particular.has been the cause. The biggest problem awaiting the Republic of Turkey, which was established after long wars, in the field of health was the spread of epidemic diseases throughout the country. Due to the humanitarian, socio-economic and strategic importance of the fight against epidemics, important struggles were waged under difficult conditions. The measures taken during the Atatürk Period, laws and laws, as well

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Zehra ASLAN'IN danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Cem Er tarafından 2023 yılında tamamlanan "Trabzon ve Rize'de Sağlık Hizmetleri ve Salgın Hastalıklar (1923-1960)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

as the health organizations and public institutions established outside of them, were able to control the disease to a significant extent, and the public was raised awareness in the field of health.

Trabzon was also among the cities with health problems. The city's seaside location and its location on a transit route during the Russian occupation contributed to the spread of diseases. In Trabzon, a port city, the spread of diseases within the city and then to neighboring provinces was frequently observed. Migration after the Second World War and the War of Independence caused Trabzon to experience problems in the field of health services. In Trabzon, apart from epidemics such as malaria, tuberculosis, syphilis, diphtheria, typhoid, flu, smallpox, plague, and cholera, there were also seasonal and regional hookworm, goiter, and bone diseases. In the field of health in the city, the Ministry of Health, other ministries, hospitals, dispensaries, municipalities, societies, and pharmacies established in the city provided services. The press also constantly informed the public about what needed to be done about the diseases and made them more aware.

The struggle that started in 1923, by 1960, health services had increased throughout the country, Trabzon had reached an important position in this field, the effects of infectious diseases had decreased, and there were no epidemic diseases left. In the period between 1923 and 1960, important developments were experienced in the field of health services in Trabzon, and epidemic diseases were also seen in the mentioned period. In this study, information will be given about the health status of Trabzon and the health services provided in the mentioned period.

Key Words: Epidemics, Health Service, Trabzon

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen göçle birlikte Trabzon ve havalisinde hastalıkların arttığı, altyapı yetersizlikleri sağlık alanındaki mücadeleyi olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Sahil şehirlerinin yoğun göç alması ve nüfus yoğunluğunun bu bölgelerde olması, hastalıkların artmasına ve sahil hattından içeri doğru yayılmasına neden olmuştur.

Savaşların uzun sürmesi, muhacirlik ve üretimin düşmesi gibi sonuçlar, Trabzon halkının zor günler geçirmesine neden olmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Trabzon'a gönderdiği İmdat Heyeti 1919-1922 yıllarında kente gıda yardımı yaptığı gibi, tıbbi yardımlarda da bulunmuştur. Cemiyetin faaliyete geçirdiği muayenehanede, lekeli humma, çiçek, verem, frengi ve malarya gibi salgın hastalıklara yakalanmış vatandaşlar tedavi edilmiştir. 1922 yılında Rusya kaynaklı kolera salgını görülmeye başlamış, Güney Rusya, Novorosiski, Tuapse ve Batum'dan gelenlerin sağlık kontrolünden geçmesi zorunlu kılınmıştır (Öksüz, 2007: 77).

Savaş sonrasında belediye sağlık teşkilatı ve vilayet sağlık teşkilatı salgın hastalıkların azaltılması ve tedavisi yönünde çalışmalar yapmıştır. 1922 yılında Trabzon vilayet tabipliği, Trabzon'un sağlık meseleleriyle ilgili kaleme aldığı bir yazıda Birinci Dünya Savaşı ve sonraki süreçte Trabzon'da artan salgın ve mevsimlik hastalıkları ele alıp bu hastalıklar hakkında bilgiler vermektedir. Sayılan hastalıklar arasında lekeli humma, çiçek, verem, frengi ve malarya gibi bulaşıcı hastalıklar vardır. Sıhhiye müdürüne göre, bu hastalıkların büyük kısmı savaş ve göç nedeniyle şehre taşınmıştır (İstikbal, 1922; Çapa ve Çiçek, 2004).

Trabzon'da sağlık hizmetlerinden sorumlu belediyeye bağlı olan tabip aynı zamanda vilayet tabipliğini de yürütmüştür. Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında belediye tabibinin görevi, halk sağlığının korunması için genel tedbirler almak, bunun yanında hasta muayenesi gibi işleri de yürütmektir. Millî Mücadele Dönemi'nde görev yapan belediye tabiplerinin bu görevlerini belli zamanlarda yaptıkları da bilinmektedir. Bir taraftan özel muayenehaneleri bulunan tabipler, diğer taraftan günün belirli saatlerinde belediyede bulunarak buradaki hizmetlerini yerine getirmişlerdir (Çiçek, 2011). Mart 1923'te Trabzon'da hastalıkların olduğu ve hastalıklara karşı tedbirlerin alınması gerektiği basında yer almış, bu hususta halk bilgilendirilmiştir. Gerekli tedbirlerin alınması yönünde dikkat çekilmek istenmiştir (İstikbal, 1923).

Cihan Harbi ve sonrasında yaşanan Millî Mücadele'nin sonucu olarak imparatorluktan ulus-devlet yapısına geçiş yapan Türkiye'nin önemli bir liman ve taşra kenti olan Trabzon'da Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık alanında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. En önemli mücadele bulaşıcı hastalıklar alanında olmuştur. Mücadele bir yandan merkezi ve yerel yönetimler vasıtasıyla sürdürülmüş, bunun dışında Türk Ocağı, Halkevi gibi kuruluşlar da destekte bulunmuştur (Öksüz, 2007).

1930'lu yıllarda Trabzon'un sağlık durumu ve yürütülen sağlık hizmetleri ile ilgili olarak mülki ve askeri alanda yetkili kişiler belirli dönemlerde raporlar hazırlıyor ve bu raporları Ankara'ya sunarak çözümler bekleniyordu. Vali Vekili T. Talat Demirkan tarafından hazırlanan Trabzon ilinin genel durumunu gösteren 24.7.1935 tarihli raporda; şehrin sağlık durumunun iyi olduğu, mevsim hastalıklarının belirli dönemlerde arttığı, fakat yaygın ve salgın durumunda bir hastalığın olmadığı, sayısı 30'u bulan derelerin belirli zamanlarda taşmasıyla yatakları yanında ve önceden kestirilemeyen yerlerde, köylerde ve yollar üzerinde çeşmelerin bulunduğu yerlerde su birikintilerinin olduğu ama tehlikeli bir durum oluşturmadığı belirtilmektedir. Raporda; bölge ikliminin aşırı yağışlı olmasından dolayı bölgede kemik hastalıklarına ve kemik veremine rastlanıldığı söz edilmiştir. Sağlık kurumlarıyla alakalı olarak, mevcut Memleket Hastanesinin 50 yataklı olduğu, bu şekliyle şehrin sağlık ihtiyacını karşılamadığı, Çoruh (Artvin) ve Gümüşhane vilayetlerinin hastalarına da hizmet vermek zorunda olduğu belirtilmiştir. Hastanenin yıllık tahsisatı 28.068 lira olup ve bu imkanlarda yılda ortalama 1.300 hastaya hizmet vermiştir. Bu rakamın en az 300'ü komşu şehirlerden Trabzon'a gelmiştir. Hastaneye başvuranların sayısının çokluğu yatak sayısının en azından 100'e çıkarılmasını ve bütçe imkanlarının artırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Vali Vekili, T. Talat Demirkan'ın bu raporu merkezi idareye gönderilmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), t.y.)

Trabzon'un 1930'lu yıllarda sağlık alanındaki durumunu gösteren başka bir rapor İl Jandarma Komutanı Binbaşı Tahir Baykal tarafından yazılmıştır. Trabzon merkezde, sağlık işleri ile Sıhhat Müdürlüğü ve Hükümet tabipleri ilgilenmiştir. Şehirde sağlığı koruma ve tedbir faaliyetleri yapılmıştır (Öksüz, 2007).

Yapılan tüm çalışmalara rağmen sahil kısmında sıtma sürekli olarak görülen salgın hastalık olmuştur. Köylülerin temizlik konusunda hassas davranmadıkları için köylerde tifo ve verem vakalarında artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde hastalıklarla mücadele kapsamında, Memleket Hastanesi dışında, şehir merkezinde ve Of'ta bir adet verem dispanseri vardı (Öksüz, 2007).

Şehrin bu yıllarda sağlık teşkilatı tam anlamıyla ihtiyaçları karşılayacak durumda değildi. Sağlık sorunlarına çözüm olabilmesi için 200 yataklı tam teşekküllü Trabzon Numune Hastanesi yapımına başlanmıştır. Numune Hastanesi, sadece Trabzon'un değil komşu şehirlerin de sağlık ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem arz etmiştir (Öksüz, 2007).

Raporda, Trabzon'un su meselesi üzerinde önemle durulmuştur. Açıktan akan suların, şehirde sağlık sorunlarına neden olacağı belirtilmekteydi. Bununla birlikte diğer önemli sorun olarak lağım lar gösterilmiştir. Trabzon'un doğu ve batısında, sahile kadar uzanan bir lağım sistemi vardı. Ancak bu lağım sahil kısmında açıkta kaldığı için yaz mevsiminde, sağlık açısından tehlike arz etmiştir. Tabakane ve Zağnos derelerine, civar evlerin lağımları da karışmıştır. Dereler de temizlemeyince yaz aylarında yağmur suları ortadan kalkıyor, bu durumda şehrin havasının bozulmasına daha sonra da hastalıklara neden olmuştur (Kansız vd., 2022; Öksüz, 2007).

Hazırlanan raporlar ışığında, Trabzon'daki sağlık sorunlarının çözülmesi için gerekli araştırmaların detaylı bir şekilde yapıldığını görmekteyiz. Cumhuriyet Döneminde sağlık hizmetleri her geçen gün Trabzon'da artmıştır. Gerek sağlık personeli gerekse sağlık kurumları alanında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ödenek sıkıntısı yaşandığı için duraksama meydana gelse de savaş sonrası yatırımlara ve hizmetlere devam edilmiştir.

Yine sağlık sorunları yaratan bir diğer neden bu süreçte yol sıkıntısıydı. Özellikle kış aylarında daha da sıkıntı haline gelen yolsuzluk durumu halkı kötü etkiliyordu. Sahilden içerde kalan bölgelerde bu durum daha da etkili olmuştur. Çaykara halkı, en yakın köy, kasaba ve şehirlere temasının kaybolmasından şikâyetçi olmuştur. Halkın aç kalma durumundan ve hastalıkların artıp doktora ve ilaca ulaşamaması önemli bir sağlık sorunu olarak belirtilmiştir (Çaykara, 1950).

Sağlık sorunların arasında susuzluk durumu bu dönemde gösterilmekteydi. Sürmene halkı bulanık dere suyu içmekten dolayı, bölgede çeşitli hastalıklara neden olduğu ve bunun diğer bölgelere yayılma riski de tehlikelerden biri olmuştur. Yeni suyun bir an önce faaliyete geçmesi belediyeden beklenmiştir (Sürmene, 1952).

Sağlık merkezlerinin bu dönemde sayıları artmıştır. Trabzon'da yayın yapan Halk gazetesi bu konuyla alakalı bir eleştirisini ortaya koymuştur. Kelkit'te açılan sağlık evi için iki hekim, bir hastabakıcının tayin edildiği, maaşlarını aldıkları halde hizmet vermedikleri ve kuru binadan başka bir şeyin olmadığı belirtmiştir. Bu merkezlerin esaslı bir program dahilinde yapılması gerektiği vurgulanmış, yapılan merkezleri parti propagandası olarak değil, vatandaş işi olarak ele alınması gerektiği ifade edilerek bu durumdan zarar gören vatandaşlar olduğu ifade edilmiştir (Halk, 1953).

1950'li yıllarda Trabzon'daki sağlık durumuyla ilgili bilgilere, Vatan Gazetesi'nin Trabzon İlavesi isimli yayınında da rastlanmaktadır. Hastalıklarla mücadelede sadece sağlık alanında değil ekonomik kalkınma açısından da şehirde faaliyetlerin yapılmasının gerekliliği anlatılmıştır. Halkın ekonomik durumu ve temel gıda maddelerine ulaşımındaki sorunların da hastalıkların yayılmasında bir diğer etken olarak vurgulanmıştır (Vatan, 1953).

Siyasi meselelerden dolayı sağlık alanında eksikliklerin olduğu yine Trabzon Halk gazetesinde "Vatandaş Sağlığı hiçe mi sayılıyor?" şeklindeki haberinde şu şekilde ifade edilmiştir; "Bir köyün sağlığı bir Demokrat için nasıl feda edilir, alakalılar derhal durumu düzeltmelidir" (Halk, 1953). Hosmeselos köyünden bir vatandaşın matbaaya gelerek köylerindeki sağlık durumunu anlattığı ifadelerle yer vermiştir metin şu şekildedir;

“Köyümüze bitişik ve aynı zamanda yolumuzun üzerinde bulunduğu Hospalavrak köyünde D.P. İl İdare Kurulu Üyesi ve Belediye Daimî Encümen Üyesi Haydar Üçüncüoğlu Belediyeden satın aldığı çöpleri yol üzerinde bulunan tarlasına dökmektedir. Bu çöpler aylarda beri açık olarak durmakta ve kokudan yanından geçilemediği gibi bütün köy bir sinek istilasına uğramış bulunmaktadır. Durumun islahı için bir istida ile vilayete müracaat ettim. Sağlık Müdürlüğüne havale ettiler, oradan da Belediyeye gittim, doktora, Sağlık Müdürlüğüne ve Vilayete gönderdiler. Aradan altı gün geçmiş olmasına rağmen hiçbir netice elde edemediğim gibi bazı dairelerde bu işi takip ettiğim için tersyüz bile gördüm. Anladım ki bu iş bir demokrasi ilgilendirdiği için bizim köy hastalıktan tamamen ölse dahi bir demokrasi memnun etmek içi bir şey yapılacak değil...” (Halk, 1953).

Vatandaşın bu şikâyeti üzerine Halk gazetesi durumu incelemiştir. İlk olarak Belediyenin bu çöpleri Belediye Encümen Üyesi Haydar Üçüncü'nün yerine dökülüyorsa da resmîyetle belediye çöplerini Haydar Üçüncü değil Kayınbiraderi Mahmut Yunusoğlu almıştı. Gazete önemli olan durumun bu olmadığını belirterek asıl üzerinde durulması gereken konunun vatandaş sağlığı olduğunu ifade edecektir. Tarlası için bu bir gübre olsa da vatandaş sağlığını tehdit etmeye hakkı olmadığı bu çöplerin üzerinin toprak veya kireçle kapatılması Belediye tarafından sıhhi tedbir olarak şart koyulduğu da hatırlatılmıştır. Demokrat Parti üyesinin memnun etmek için birkaç köyün sağlığının hiçe sayıldığı eleştirisi yapılmıştır (Halk, 1953).

1. HASTANELER ve SAĞLIK MERKEZLERİ

Trabzon'da 1920 yılında Memleket Hastanesi adı altında önceden Hilal-i Ahmer Cemiyetine ait olan mekânda hastane açılmıştır. 1921 yılında 65 yataklı olan bu hastanede belli başlı düzenlemelere gidilmiştir. 1923 yılında hastanenin işleyişiyle ilgili olarak “Vilayet-i Umumi ve Belediye Azalarına hitaben kaleme alınmış mektupta bulunmaktadır. Operatör Doktor Cemil Şerif Bey tarafından Hastanenin mevcut yatak ve personel sayısının yetersiz olduğu, sadece Trabzon değil bölge illerden Giresun, Gümüşhane, Rize, Çoruh (Artvin) ve bazen Erzurum'dan hastaların geldiği bu yüzden hastanenin bunu kaldırmasının güç ve zor olduğu belirtilerek çalışmaların yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu yazının yayımlanmasından sonra Memleket Hastanesi ile ilgili yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yapılan bu düzenlemeye göre Memleket Hastaneleri Mart 1923 tarihinden sonra numune hastanelerine dönüştürülerek, hastane yönetimlerinin “idare-i hususiye” tarafından karşılanmasına Sıhhiye Vekaletince karar verilmiştir. Bu nedenle 1920 yılı Mayıs'ında kurulan Trabzon Memleket Hastanesi 1923 Mart'ında bugünkü Numune Hastanesinin temelini oluşturacak şekilde hazırlanmıştır (Çapa ve Çiçek, 2004).

1921 yılında Sıhhiye Müdürü Operatör Nihat Sezai Bey Doktor Marmaryan'la birlikte Trabzon'da Frenkhisar diye anılan mahalde “Şifa Yurdu” adında bir hastane açmışlardır. Bu özel hastanenin yatak kapasitesi 5 ile 10 arasında düşünülmüştür. Şifa Yurdu'nun resmi açılışını Trabzon Valisi Hazım Bey gerçekleştirmiştir (Çapa ve Çiçek, 2004).

1923 yılında Belediye tabipliğine atanan Neşet Bey, ilk olarak 1925 yılı bütçesinden, Belediyeye ait yirmi beş yataklı bir hastane yapılması için bütçe ayırmıştır. Trabzon'a büyük bir “Memleket Hastanesi” yapmayı amaçlayan Neşet Bey bunun sadece belediye bütçesinden olmayacağını biliyordu. Bu yüzden halkında yardımlarıyla para toplamaya başlamışsa da bu çalışmalar bir sonuca varamamıştır (Çiçek, 2011; İstikbal, 1923)

Trabzon'daki sağlık merkezlerinin 1935 sonrası süreçteki durum ve hizmetlerini Vali Vekili T. Talat Demirkan'ın merkezi idareye sunduğu raporda görmektedir. Raporda, şehir ve köylerde seyyar şekilde faaliyet gösteren tabiplerin, frengi ve sıtmaya karşı mücadele içerisinde olduğu, nüfus artışına karşı Trabzon'da doğum hizmeti vermek ve bebek ölümlerini azaltabilmek için bir doğum ve çocuk bakımevinin kurulacağına yönelik bir beklentinin olduğunu bu beklentinin gerçekleşmesiyle şehirde büyük bir mutluluk yaratacağı ifade edilmiştir. Verem Savaş Dispanserinin açıldığı ve kısa sürede 1.000'den fazla hastanın burada muayene olduğu ifade edilmiştir. Trabzon'da geçmiş yıllarda sağlık kurumlarının detaylı olmamasının hastalıklarla mücadeleyi kötü anlamda etkilediği belirtilmiştir (BCA,

t.y.). 1935 yılında Trabzon'un nüfusu 360 bine ulaşmıştır (T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1937). Şehrin Çoruh, Gümüşhane ve diğer illerden gelenlerle 1,5 milyonu aşan bir nüfusa 50 yataklı hastanesiyle hizmet verildiği, bunun artık imkânsız bir duruma geldiğini ve Sağlık Bakanlığının 150-200 yataklı yeni bir hastanenin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Başbakanlıktan 150-200 yataklı ve tam kadrolu Sivas, Erzurum ve Diyarbakır Numune Hastaneleri gibi bir sağlık müessesinin, hinterlandı ile 1,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Trabzon'a da kurulmasının gerekli olduğu belirtilerek raporun sağlıklı ilgili bölümü tamamlanmıştır (BCA, t.y.; Öksüz, 2007).

Vali Refik Koraltan'ın 1930 yılındaki raporunda Trabzon'da bulunan sağlık merkezleri hakkında bilgiler vardır. Bunlar şöyledir; Boztepe Mahallesi'nin batısında 50 yataklı kargır durumda bir hastane vardı. Tekürçayır mevkiinde de askeriye ait 100 yataklı kargır durumda bir hastane vardı. Bu hastanelerin dışında, Uzun Sokak'ta 20 yataklı içinde röntgen cihazı bulunduran, Sıhhat Yurdu isimli hususi bir hastane bulunmaktaydı. Of, Vakfıkebir, Maçka kazalarında, beşer yataklı tedavi evleri olduğu ifade edilmiştir (Kansız vd., 1997).

Trabzon'u bölgenin sağlık merkezi haline getirmek için 1937 yılında yapımına başlanan Numune Hastanesinin, kuruluşunda 3. Genel Müfettiş Tahsin Uzer'in büyük emeği vardır. Ancak araya İkinci Dünya Savaşı'nın girmesi dolayısıyla yaşanan maddi yetersizlikler, inşaatın yapımını geciktirmiş, açılış 1947 yılına uzamıştır (Öksüz, 2007). Trabzon'da Yalı Mahallesi üzerinde yapımına başlanan hastanenin inşaat sırasında Maraş Caddesi'nin güzergâhı da değiştirilmiştir (Arslan, 2011).

Trabzon Numune Hastanesi 24 Temmuz 1947 yılında Sağlık Bakanı Behçet Uz'un katılımıyla açılmıştır. Aynı gün yine sağlık alanında Ebe ve Hemşire Okulu da açılmıştır. Tüm Trabzon halkının ve siyasi askeri ve sağlık alanındaki isimlerin katılımı yoğun olmuştur. Coşku ve heyecanın hâkim olduğu günde Sağlık Bakanı Uz Trabzon halkına hastane ve genel olarak sağlık konularını içeren bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına Kahraman Trabzonlular şeklinde girmiş ve sağlık tesisleri kurmanın verdiği mutluluğu ifade ederek, 6 ay içinde, İstanbul'da ve Bilecik'te açılan hastanelerden bahsettikten sonra 250 yataklı Trabzon Numune Hastanesinin açılışını yapmıştır. Mili savunma ve halk sağlığı için bu tarz yapıların önemine değinen Bakan, bu gibi yapıların ihtiyacından bahsetmiştir. Daha sonra hastanenin çevre iller içinde önemli olduğunu ifade ederek, genel nüfusun artırılması için çocuk ölümlerini önlemenin ve verem, sıtma gibi hastalıkların etkisini azaltmanın önemini vurgulamıştır. Eski 50 Yataklı hastanenin yetersiz olduğundan da söz etmiştir. Eski hastane binasının da yine sağlık alanında kullanılmasına ve İl Özel İdarenin bunu Verem Hastanesi haline dönüştürülmesine karar verilmiştir. Bakan, Trabzon'da mevcut olan Verem Dispanseri ve 250 Yataklı Numune Hastanesi, Hemşire ve Ebe Okulu yakında açılacak olan Verem Hastanesi ile Karadeniz'in yararlı ve kıymetli bir sağlık merkezi haline geleceğini ifade etmiştir. Sözlerine Trabzon ve çevre illeri halkına sağlık dileyerek bitirmiştir (Trabzon, 1947).

Trabzon'un ilçelerinde ise; Vakfıkebir'de 15, Tonya, Akçaabat, Sürmene, Of, Çaykara Şinek'te ve Akçaabat'ın Düzköy Nahiyesinde 10'ar yataklı sağlık merkezleri vardı. Araklı, Arsin, Yomra ve Maçka ilçelerinde ise Hükümet Tabiplikleri bulunmaktaydı (Çakıroğlu, 1964). Bunun dışında yine Of, Sürmene ve Akçaabat'ta Sıtma Savaş Teşkilatı bulunmaktaydı (Vatan, 1953).

CHP Döneminde Trabzon'un eski hastanesi olan Memleket Hastanesinde tadilat yapılarak 60 yatak kapasiteli Verem Hastanesine dönüştürülmeye çalışılmıştır. Vilayet makamı, hastanenin 1949'un mayıs ayında faaliyete geçirilmesi için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından 1949 yılının Mart ayında sağlık personeli kadrosu istemiştir. Çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte Verem Hastanesinin Dâhiliye Mütahassıslığına Şişli Çocuk Hastanesi Dahiliye Uzmanı Dr. Ali Rıza Alporal tayin edilmiştir. Henüz açılmadan Trabzon'un komşu şehirlerinden müracaatlar yapılması, 60 yataklı kurulan bu hastanenin özellikle verem salgının çok olduğu dönemlerde Trabzon dışındaki ihtiyacı karşılamasının zor olduğu belirtilmiştir (Halk, 1949).

Trabzon Valiliği tarafından 1950 yılında Başbakanlığa sunulan raporda, Verem Hastanesinin yatak kapasitesinin bölge ihtiyacını karşılamakta zorlandığı sadece ayakta tedavini yapılabildiği, cerrahi müdahalenin yapılamadığı için beklenen sağlık hizmetinin tam anlamıyla gerçekleştirilemediği ifade

edilmiştir. Bakanlık 1951 bütçe ve doktor durumunun uygun olması halinde bu konuya dikkat edileceği belirtilmiştir (BCA, t.y.)

Trabzon Valiliğinin çalışmaları sonucunda Demokrat Parti Dönemi'nde Verem Hastanesi, Çifteçamlık mevkiinde tekrardan inşa edilmiştir. Yapılan ilk projede 1000 yatak kapasiteli düşünülen Trabzon Verem Hastanesinin Çifteçamlık'ta inşa edilmesinin, kuzey rüzgarlarına bu bölgenin kapalı olması, yine bölgenin güneş alabilen bir konumda oluşu ve şosesi oluşu, bölgede dinlenebilecek çamlıkların bulunması, şehre yakınlığı ve bu nedenle inşaat malzemelerinin daha ucuz bir miktar da sağlanabilmesi imkânı gibi nedenleri vardı. Hastanenin inşaat ihalesi 1951 yılının temmuz ayında Bayındırlık Bakanlığının verdiği onay ile başlamıştır. A bloğunun Çifteçamlık'ta inşaatına başlanan Verem Hastanesi'nin, 1959 yılına gelindiğinde B blok inşaatı da tamamlanmıştır. Yapılan anlaşmada ikinci blok inşaatının 15 Ağustos 1954'te tamamlanması şartı olmasına rağmen gerekli malzemelerin özellikle ithal edilen demirin temin edilememesi gecikmeye neden olmuştur (BCA, t.y.). Hastanenin yapılacak üçüncü kısmı ile tüm keşif bedelleri 101.894.700 lirayı bulacaktı (Demokrat Çaykara, 1959).

Trabzon'daki 350 yatak kapasiteli Numune Hastanesinin sadece Trabzon için değil komşu vilâyeteler için de önemli bir yere sahip olduğu belirtilmekteydi. Bunun dışında hem şehir hem de komşu şehirler için 60 yataklı Verem Hastanesi de önemli bir konuma sahiptir. Çifteçamlık'ta yapılacak olan hastane basında "Doğunun En Güzel Hastanesi" olarak geçmiştir (Vatan, 1953).

1950-1960 yılları arasında Numune Hastanesinde modern ekipmanlarla teçhiz edilmiş, yeni üniteler ve 1956'da Hastane bünyesinde bir Kan Bankası Ünitesi kurulmuştur (Arslan, 2017). 1947'de hizmete açılan Trabzon Numune Hastanesinin, Karadeniz'in en modern hastanesi haline getirilmesinde Dr. Reşat Zaloğlu'nun büyük emekleri olmuştur. 30 bin lira olan hastane sermayesi, 1960 yılında 400 bin lirayı geçmiş ve 250 olan yatak sayısı 400'e çıkartılmıştır. Hastaneye tedavi için müracaat eden hasta sayısı ise yatak sayısından fazladır. Bu sayının artırılması ilk etapta da 550'ye çıkartılması hesaplanmış bunun için de çözüm olarak Hemşire Okulunun ayrılması planlanmıştır. "Der-i Şua" tedavisi için gerekli ekipmanların alınmasıyla hastanenin, kanser hastalarını da tedavi etmesiyle, Karadeniz ve havalisindeki hastaların Ankara veya İstanbul'a gitmelerine gerek kalmayacağı da ifade edilmiştir. Trabzon Numune Hastanesinde Fizyoterapi, Ortopedi ve Diş tedavisi yapılmamaktaydı. Boztepe'de mevcut olan Ortopedi Hastanesi bölge ihtiyacına cevap vermekteydi. Bu dönemde Trabzon'da Fizyoterapi dışında bütün hastalıkların tedavisinin imkân dâhiline girmiştir (Demokrat Çaykara, 1960).

Trabzon'da Doğum Evi, Kemik Hastalıkları Hastanesi, Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi Demokrat Parti Döneminde kurulan diğer hastanelerdir. 1952 yılında Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Trabzon ziyaretinde 1952 yılında Doğum evi açılacağını müjdesini vermiş ve 50 yataklı olarak eski Cumhuriyet Halk Partisi binasında açılan Doğum ve Çocuk Bakım Evi, Ekim 1953'te hizmete başlamıştır (Arslan, 2017).

Karadeniz sahil şehirlerinde önemli bir ihtiyaç olan Kemik Hastalıkları Hastanesinin Trabzon'da kurulması, 1952 yılında dönemin Sağlık Bakanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın Trabzon ziyaretinde gündeme getirilmiştir. Boztepe'deki eski Verem Hastanesinin, Kemik Hastanesine dönüştürülmesi planlanarak bu ihtiyaca cevap verilmek istenmiştir. Bakanın, hastanenin 1953'te kemik veremi hastanesi olarak hizmete gireceği ve bir bölge hastanesi haline geleceğini belirtmesine rağmen, bu hastane ile ilgili 1957 yılına kadar etkili bir çalışma yapılmamıştır. 1957 yılına gelindiğinde ciddi olarak ele alınan ve 50 yatak kapasiteli olarak kurulması planlanan Kemik Hastanesinin (Deniz ve Güneş Tedavi Enstitüsü), sadece Karadeniz değil Doğu Anadolu'nun da ihtiyacına cevap verecek şekilde oluşturulmasına karar verilmiştir (Arslan, 2017). Kemik Hastalıkları Hastanesi 1959 yılında hizmete açılmış, ancak 1960 yılında tam olarak burada yapılan ortopedi tedavisi, bölgenin ihtiyacını karşılayacak duruma gelebilmiştir (Demokrat Çaykara, 1960).

1951 yılında Demokrat Parti Hükümeti, İşçilik ve Analık Sigortası uygulamasını başlatmış ve 1955'te 49, 1957'de 58 ilde uygulanarak Kanun'un alanı genişletilmiştir. 1958 yılı iş programına göre Hastalık ve

Analık Sigortası'nın, Trabzon'un da dâhil olduğu yedi ilde daha uygulanmasına başlanmıştır². (BCA, t.y.; T.C. Resmî Gazete, 1958; Arslan, 2017). 1960'a kadar bu sigortanın tüm yurttan tatbik edilmesi amaçlanmış ve bu vesile ile sigortanın uygulandığı illerde birer hastane açılması kararlaştırılmıştır. Kurumun Trabzon şubesi 1955 yılında hizmete başlamış ve Sosyal Sigortalar Kanunu gereğince, sigortalı işçiler için 1 Ekim 1958 tarihinde 25 yataklı olacak şekilde Sosyal Sigortalar Kurumu Hastanesi açılmıştır.

Bu dönemde Trabzon hastanelerinde ilginç operasyon ve doğumlar gerçekleşmiş, 1 Kasım 1955 tarihinde Trabzon Doğumevinde üçüz doğum vakası meydana gelmiştir. Yeni Cuma Mahallesi'nde ikamet eden Esmâ Mumcu, bir erkek ve iki kız çocuğu dünyaya getirmiştir. Bir başka ilginç operasyon, 18 yaşındaki Sürmene'nin Zol köyünden Elmas Çelik'in ameliyatla cinsiyetini değiştirerek erkek olması ve Yılmaz adını almasıdır. Bu ameliyatı 17 Mart 1958 yılında Operatör Behman Turan gerçekleştirmiştir. (Arslan, 2017).

Trabzon'daki hastanelerle ilgili halkın 1950'lerde hoşnut olmadığı bazı şeylerin olduğunu görmekteyiz. Bunlar, hastane ücretlerine yapılan zamlardır. Hastaların ücretleri ödeyemedikleri için geri gönderildikleri söylentileri artınca, Trabzon Valisi Adil Çiğeroğlu, Sağlık Müdürü, Numune ve Doğum Evi Başhekimlerinin katıldığı bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda yapılan açıklamada hastanelerin döner sermaye usulü ile çalıştıklarını ve yatan hastaların ücretli-ücretsiz diye ayırma tutulduklarını belirttikten sonra, uygulamada yapılan değişiklikten bahsedilmiştir. Önceden maddi durumu yetersiz olan hastaların muhtarlardan aldıkları "fakirlik şahadetnamesi" ile hiçbir ücret ödemedi hastanede tedavi edildikleri, fakat daha sonraları bu durumun kötüye kullanılıp durumu iyi olan ücret ödeyebilecek kişilere de bu belgenin verildiği tespit edilmiştir. İstismar olayını engellemek için, hastanın tedavi ücretini ödeyemeyecek durumda olduğunu kendisinin beyan etmesi sonrasında tahkikat yapılması ve sonucun bildirimine aykırı çıkması durumunda bu kişinin hem tedavi ücretini ödemesi hem de Türk Ceza Kanunu'nun 528.maddesi gereğince hakkında soruşturma açılması da öngörülmüştü. Ancak hayati durumlarda bu kurallara gerek olmaksızın hayatı kurtarmak öncelik olacak, sonrasında hastanın durumu araştırılıp gereği yapılacaktı (Arslan, 2017).

1950-1960 yılları arasında Trabzon'un ilçelerine de sağlık alanında yatırımlar yapılmıştır. Çaykara Şinek'te, Akçaabat, Düzköy ve Of'un merkezinde 1952 yılında birer sağlık merkezi yapılmasına karar verilmiştir. Of'taki merkez için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 50.000 liralık yardımda bulunmuştur. 1952 yılının ağustos ayında Sağlık Bakanı Dr. Hayri Üstündağ, Trabzon ziyaretinde tüm ilçelerin birer sağlık merkezi inşa edileceğinin müjdesini vermiştir. 1955 yılında Of ve Akçaabat sağlık merkezileri tamamlanarak hizmete açılmıştır. 1953 yılında ilçelere yapılacak sağlık çalışmaları ile ilgili faaliyetler devam etmiş ve bu yıl içinde Sürmene ve Vakfıkebir'de sağlık merkezi yapılmasına karar verilmiştir. Araklı'nın Sıtma Savaş Bölgesi içerisine alınması ve Arsin ile Yomra'ya birer doktor verilmesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu çalışmalara rağmen ilçelerde sağlık sorunları devam etmiştir. Özellikle Çaykara gibi içerde kalan bölgelerde, sağlık merkezi binası halkın büyük gayretleri ile yapılmış olsa da personel alanında sıkıntılar yaşanmıştır. 1958 yılında hizmete açılan Sağlık Merkezinde görev yapmak için doktorların isteksiz olduğu ve hastaların zorluklar çekerek Numune Hastanesine nakledilmiştir (Arslan, 2011; Arslan, 2017).

1952 yılında ortaokul seviyesinde Ebe-Laborant-Hemşire Okulunun açılması ile sağlıkla alanında önemli bir eğitim kuruluşu Trabzon'da açılmıştır. Bu okul 1954'ten 1960'a kadar 32 kız öğrenci mezun vermiştir. 1961 yılında 4 yıllık sağlık kolejine çevrilmiştir. Sağlık eğitimi alanında, bir başka gelişme Akçaabat'a bağlı Mersin köyünde 15 Temmuz 1957 tarihinde 200 öğrencinin yararlanacağı bir sağlık kampı açılmıştır. Açılışı Kızılay Cemiyeti Fahri murakıplarından Kemal Karadenizlinin öncülüğü ile olmuş ve kampa Kızılay tarafından çadır, battaniye ve yiyecek gibi gerekli malzemeler dışında 12 bin lira yardım yapılmıştır (Hakimiyet, 1957). Demokrat Parti iktidarının sonlarına doğru Trabzon'da Uzun Sokak'ta adliye binası altında bir Sağlık Müzesi açılmıştır (Arslan, 2011; Arslan, 2017).

Trabzon'da hastane ve sağlık merkezi alanında, Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Savaş ve sonrasındaki Millî Mücadele'nin sağlık alanında bıraktığı etkilerin

² Trabzon dışında uygulanmasına karar verilen iller Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Tunceli'dir.

sonucu olarak hastanelere ve sağlık merkezlerine ülke genelinde ihtiyaç vardı. Trabzon'un liman kenti olması, nüfusun da fazla olmasına neden olmuştu. Hastalıkların yoğun olması ve çevre illerden de hastaların Trabzon'a gelmesi, şehirdeki sağlık altyapısının artırılmasını gerekli kılmıştı. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde yoğun çalışmalar olmasa da sonrasında hummalı bir çalışma yapılmıştır. Belli dönemlerde siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü hizmetler sekteye uğrasa da 1923-1960 yılları arasında Trabzon'da sağlık altyapısı gelişerek devam etmiştir.

2. SAĞLIK PERSONELİ

Trabzon'da Millî Mücadele yıllarında önemli hizmetler yapan doktorlar olmuştur. Ancak genel olarak sağlık merkezleri gibi doktor ve sağlık personeli alanında da sıkıntılar yaşanmıştır. Doktor sayısı genel olarak şehir ihtiyacını karşılayacak durumda değildi. Cumhuriyetin ilanıyla beraber sağlık merkezleri alanında olduğu gibi sağlık personeli ihtiyacının giderilmesi içinde Trabzon'da çalışmalar yapılmıştır.

Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarında doktorlar gerek kendi muayenehanelerinde veya evlerinde gerekse belirli eczanelerde, belirledikleri saatlerde halka hizmet etmekteydiler. Salgın hastalıklar alanında tedavilerin bu dönemde fazlaca yapıldığını görmekteyiz, özellikle frengi alanında doktorlar mücadele etmişlerdir. Bunun dışında doktorların o dönem hastane açma faaliyetlerinde bulunduğunu görmekteyiz bunun bir örneği, Sıhhiye Müdürü Dr. Nihat Sezai ve Doktor Marmarya'nın açtığı "Şifa Yurdu" adındaki hastanedir. Yine merkeze yazdıkları raporlarla da doktorlar sağlık alanındaki eksikleri yapılması gerekenleri belirterek, Trabzon'da hizmetler vermişlerdir. Trabzon'da doktorları hizmetlerini gazete ve belediye vasıtasıyla halka duyurmuşlardır. Doktorların raporlar dışında ilaç ekipman gibi gerekli malzemeleri almak içinde çalıştıkları bilinmektedir. Buna örnek olarak yine Nihat Sezai Bey'in, Hilal-i Ahmer Trabzon İmdad-ı Sıhhiye Reisi olarak Batum'a gitmiş ve oradan otuz ton benzin ve beş ton gaz tedarikinde bulunmuştur (Çapa, Çiçek, 2004).

Trabzon'da belediye tabipleri esnafa sağlık alanında bilgiler vermiştir. Esnaf sıhhat belgesini, belediye tabiplerinden almaktaydı. 1924 yılında polis tarafından yapılan denetimlerden sıkışan esnaf, belediye doktorunu suçlayan açıklamalarda bulunuyorlardı. Sıhhat belgelerini alamamalarının sebebi olarak belediye doktorlarının yerinde olmamalarını göstermişlerdir. Esnaftan gelen bu şikâyet üzerine belediye tabipliğinden yapılan açıklamada şu hususlar yer almıştır:

**Belediye tarafından karakollara gönderilen tamimde öğleden sonra alaturka saat altıdan dokuza kadar muayeneye gelmeleri tembih edilmiş iken birçoklarının öğleden evvel müracaatları kendi üzüntülerine mucip olmuştur.*

**Esasen öğleden evvel belediye tabibinin kura (koy) mahallinde bulunması hasebiyle belediyede bulunmayacağı tabii bir şeydir.*

**Gezilerle esnafın kendi dükkânlarında muayene edilmesi arzusu da icap edecek muayene-i lazime-i dakikenin dükkânlarda icra edilemeyeceği cihetle maalesef isaf edilemedi.*

**Muayene hitamında esnaf gezilerle sıhhat raporlarının mevcut veya âdem-i mevcudu tetkik edilecek ve olmayanlar hakkında muamele-i müktezibe icra edilecektir (İstikbal, 1924; Çapa ve Çiçek, 2004; Çiçek, 2011).*

1930'lu yıllarda Trabzon'da 20'den fazla serbest konumda doktor vardı. Şehir halkı, doktor ve ilaç ücretlerinden dolayı şikâyetçi olmuştur. Halk arasında maddi durumu iyi olanlar tedavi için İstanbul'a gitmeyi tercih etmiştir (Öksüz, 2007).

Millî Mücadele'den 1938'e kadar Trabzon'daki doktorların listesi eldeki belgeler ışığında şu şekildedir:

Vahap Bey, Mehmet İbrahim Okman Bey, Sabri Bey, Osman Senai Bey, Abdulvahap Rıza Bey, Nihat Sezai Bey, Efendizade Mahmut Bey, Rifat Ahmet Bey, Seyfettin Fahri Bey, Safvet Bey, Mehmet Tevfik Bey, Cemil Şerif Bey, Abdullah Edip Bey, Hakkı Dursun Bey, Kemal Fazıl Fevzi Bey, Edip Resuloğlu Bey, Tayip Somel Bey, Ömer Bican Bey, Zühtü Bey, İsmail Ferit Bey, Recep Bey, Nüzhet Bey, Cemil Bey, Siret Bey, İbrahim Bey, Kazım Bey, Mustafa Bey, Neşet Bey, Ahmet Neşet Nemlioğlu Bey, Ekrem Şadi Bey, Süleyman Bahri Bey, Selim Sabri Bey, Tayip Zühtü Bey, Mustafa Faik Bey, Tarık Temel Bey, Sedat Celal

Bey, Ali Rıdvan Bey, Talat Borahan Bey, Turgut Targay Bey, Sait Bey, Mehmet Tahir Bey, Celaleddin Avni Bey, Mazhar Bey, Cemil Hulusi Bulak Bey, Nuri Bey, Hayreddin Rıza Bey ve Süleyman Emin Bey'dir (Öksüz, 2007; Çapa ve Çiçek, 2004).

1940-1950 döneminde Trabzon'da sağlık merkezleri gelişirken, sağlık personeli alanında eksiklikler de kendini göstermiştir. Şehir merkezinde kendini çok hissettirmese de ilçelerde sağlık personeli eksikliği vardı. Sağlık personelleri sadece hastane ve sağlık merkezlerinde de değil gezici faaliyetleriyle köylerde de hizmet vermişlerdir.

1940'lardan sonra sağlık personellerinin köylerde yaptıkları hizmetlerle alakalı, Sıhhat Müdürü Cemil Şencan şu açıklamalarda bulunmuştur; Sağlık memurları muayyen olan vazifelerini yapmak için köylere gönderilirler, bu görevlerini halka gerekli olan aşılarını yapmak, köylerin bulaşıcı hastalıklar bakımından durumunu incelemek ve sonuçlarını bağlı bulunduğu Hükümet Tabipliğine bildirmektedir. Bunun dışında yapmaları gereken işler; mevzuata aykırı olmamak kaydıyla kendi meslekleri ve yetenekleri dahilinde olabilecek işlerdir resmiyetle ilgili sayılmazlar. Bazı sağlık memurlarının köylerde para mukabilinde hastalara iğne yaptıkları, hatta hastanın mali kudretini aşan miktarda para aldıkları, kasabalarda iğnecilerin ise bu işlemler için daha ucuza hizmet verdiklerinin haberleri duyulmaktaydı. Doktor olmayan kimselerin kendiliklerinden herhangi şahsa iğne yapmaları ve tedaviye kalkışmaları kanunen yasaktı. Doktorun tavsiyesi ile bir ilacı hastaya şırınga etmek yine doktorun mesuliyeti altında olmak üzere sağlık memurları mektebinden veya buna benzer okullardan diplomalı kişilerin göreviydi. Kendilerini sağlık memuru olarak tanıtip tedavi yapanlara ve iğneci diye ortaya çıkıp, halkı kandıranlara karşı dikkatli olunması ve bunların müdürlüğe bildirilmesi yönünde uyarılar yapılıyordu (Çaykara, 1948).

1951 yılında Başbakanlığa sunulan raporda, Devlet Hastanesinde bir yılı aşkın bir süredir hastanede kulak, burun, boğaz hastalıkları ve cilt hastalıkları alanında uzman bir hekimin bulunmadığı ifade edilmiştir. Verem Hastanesinin cerrahi kısmının olmadığından kurumdan beklenen faydanın alınmadığı da yine dile getirilen sağlık sorunları arasındadır. 1951 yılında bütçe durumu ve doktor kadrosuna bağlı olarak bu sorunların çözümü için çalışmalar yapılabileceği yönünde bilgi verilmiştir (BCA, t.y.).

1951 yılında, Sağlık Müdürlüğünün denetimi altında olan Sıtma Savaş Teşkilatının ayrı bir organizasyon olarak müstakil bir başkana verilmesi, açık bulunan Of ve Sürmene Hükümet Tabipliklerine birer hekim tayin edilmesi, Başbakanlığa sunulan sağlık personel alanındaki istekler olmuştur (BCA, t.y.).

Trabzon'da sağlık personelleri bireysel olarak da sağlık çalışmaları yapmıştır. Yine bu dönemde hayvanlardan yayılan hastalıklar vardı. Bunları önlemek için şarbon aşısı yapılmaktaydı. Of ilçesinde veteriner hekim olarak çalışan Fehmi Şan, Mavrat köyüne giderek hayvanlara koruyucu şarbon aşısı yapmıştır. Bölge dahilinde hummalı bir şekilde de çalışmalarına devam etmiştir (Yeni Of, 1952).

1950-1960 arası dönemde Trabzon'da sağlıkla ilgili yaşanan en büyük sıkıntılardan biri de personel, özellikle doktor eksikliği problemi olmuştur. Bundan dolayı özellikle ilçelerde yapılan sağlık merkezleri hizmete açılammıştır. Örnek olarak Çaykara'nın Şinek köyünde sağlık merkezi yaptırılmış ancak 1958 yılına gelindiğinde görev yapacak doktor henüz bulunamamıştır (Arslan, 2011; Arslan, 2017).

Trabzon'da 1951 yılında görev yapan doktorlardan 19'u uzman, 16'sı da pratisyen doktordur (İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), 1951). 1952'de 18 Uzman, 19 pratisyen ve serbest çalışanlardan da 5'i uzman toplam 14 doktor Trabzon'da görevlidir (İGM, 1952). Trabzon'da 1950-1960 döneminde sağlık personeli alanında özellikle kimyager alanında eksiklik yaşanmıştır (İGM, 1959). Hemşireler 1950-1951 yıllarında eksiklik göstermiş, ebelerin eksiklik gösterdiği yılda 1956 olmuş, eczacı ve diş hekimlerinin sayılarının düşük olduğu yıl 1953 olmuştur (İGM, 1951; İGM, 1959).

1950 seçimlerinden bir gün önce Cumhuriyet Halk Partisi, kadrolarda son değişiklikleri yapmıştır. 13 Mayıs 1950 tarihinde Aydın Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Dr. Kazım Ömür, Trabzon Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğüne atanmıştır (BCA, t.y.; Arslan, 2011).

Demokrat Parti iktidarında Trabzon'da yapılan bir diğer sağlık alanındaki görev değişimi 18 Nisan 1958 tarihinde olmuştur. Trabzon Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Dr. Muammer Kalaycıoğlu Erzurum'a, Erzurum Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Dr. Emin Kansu da Trabzon'a atanmıştır (BCA, t.y.).

Türk Tabipler Birliği Trabzon Bölgesi, 6 Mart Pazar günü, yıllık kongresini yapmıştır. Kongre Divanı seçiminden sonra müzakerelere geçilmiş, birçok kişi söz alarak birlik çalışmaları üzerine konuşmalar yapmıştır. Yapılan Yeni İdare Heyeti ve Haysiyet Divanı seçimleri yapılmıştır. Yeni İdare Heyetine, Dr. Kemal Çakın, Dr. Sadık Okkan, Dr. Ahmet Özpeker, Dr. Abdülkadir İkiz ve Diş Doktoru Sezai Yalçın seçilmişlerdir. Haysiyet Divanı seçiminde, Dr. Muammer Karlıdağ, Dr. Nurefşan Çakın, Diş Doktoru Cemil Bulak, Dr. İbrahim Okman ve Dr. Burhan Konurayın seçilmiştir. Bu şekilde Kongre son bulmuştur (Doğu, 1955).

3. ECZANELER

3.1. 1932 Senesinde Yapılan Değişiklikler

Trabzon'da Eczanelerle ilgili ilk bilgilere II. Meşrutiyet Dönemi gazetelerinde rastlanılmaktadır. 1920'lerde Trabzon'da bir Eczacılar Cemiyetinin olduğunu bilinmektedir. Cemiyetle ilgili olarak Temmuz 1920'de yayınlanan bir haberde şu bilgiler mevcuttur;

"Sanata, fenne aid umur ve hususatı müzakere ve azanın mükteseb-i ilmiyelerini tezyid ve hukuk-u müştereklerinin müdafaası zımında Trabzon'da Eczacılar Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşekkül ve riyasetine Hilal Eczanesi sahibi İlyadi, Katib-i mesulluğune Ferah Eczanesi sahibi Yanko, Turan Eczanesi sahibi Hidayet, Emniyet sahibi Yanko ve Şifa Eczanesi sahibi Hacı Zühtü Bey ve Efendiler intihab edilerek hükümete bil-müracaat mezuniyet-i resmiyesini de almış oldukları müstahberdir" (Çapa ve Çiçek, 2004).

Vali Refik Koraltan tarafından 1930 yılında yazılan raporda, ilaç tedariki açısından, birisi meydanın doğusunda Şifa, diğeri Uzun Sokak'ta Ferah ve Ortahisar Mahallesi'nde İstanbul isimli toplam üç eczane bulunduğu ifade edilmiştir (Kansız vd., 1997; Öksüz, 2007).

Mili Mücadele sürecinden 1938'e kadar Trabzon'da faaliyet gösteren eczaneler eldeki bilgiler ışığında şu şekildedir; Hilal, Ferah, Turan, Hidayet, Emniyet, Şifa ve İstanbul'dur (Öksüz, 2007; Çapa ve Çiçek, 2004).

Trabzon'da 1950-1951'de 4'er, 1951-1957 arası 5'er ve 1958'de 7'şer eczane bulunuyordu. Basında ve Encümen kararlarında "İstanbul", "Sümer", "Ferah", "Halk", "Şifa" ve "Yeni" eczanelerinin isimleri geçmekteydi. Eczanelerden bazıları Belediye ile anlaşma yaparak, Trabzon'daki muhtaç ailelerin sağlık hizmetleri görebilmesi ve ilaçlarını alabilmelerine yardımcı olmuşlardır. 1951 yılında durumu kötü olanlara ve memurlara ucuz ilaç sağlanması için yapılan ihaleye 4 eczane katılmıştır. Halk Eczanesi, indirimli ilaç verme taraftarı olmamış, Ferah Eczanesi %10, İstanbul ve Şifa Eczaneleri %11 tenzilat teklifi sunmuş ve Şifa ile İstanbul Eczanesi arasında yapılan kura çekimi ile maddi durumu kötü ve muhtaç vatandaşların ilaçlarını Şifa Eczanesi'nden almalarına karar verilmiştir (Demokrat Çaykara, 1959; Arslan, 2011; Arslan, 2017)

Mili Mücadele'den 1960'lara kadar Trabzon'da aynı eczanelerin faaliyet gösterdiği gibi yeni eczanelerin de açıldığını yukardaki bilgilerde gördük. Trabzon'da eczaneler, ilaç tedarikinin dışında tedavi hizmetleri veren sağlık merkezi gibiydiler. Trabzon doktorlarının belirli gün ve saatlerde muayene hizmeti verdikleri yerler olmuşlardır. Bu açıdan yukarıda isimlerini verdiğimiz eczaneler, Trabzon'daki sağlık hizmetlerinde önemli bir yer tutmuşlardır.

4. KIZILAY (HİLAL-İ AHMER) CEMİYETİ ÇALIŞMALARI

Trabzon Kızılay Şubesi 3 Eylül 1918'de Nemlizade Hacı Osman Efendi'nin başkanlığında kurulmuştur. Başkan Nemlizade Hacı Osman Efendi, İstanbul'daki Genel Merkeze gönderdiği 3 Ekim 1918 tarihli yazısında, *"Memleketimizin kamilen denilecek surette düşman tarafından tahrib edilmiş olmasına ve ahalinin harbin tevlid ettiği sefalet ve perişani içinde inlemekte bulunmasına rağmen memleket ahali yine Hilal-i Ahmer uğrunda ibraz-ı hamiyet etmekle ve darüleytam kardaşlarının alam ve ızdıraplarına çaraler aramaktadırlar"* ifadeleriyle Trabzon'daki durum vaziyetten ve Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin çalışmalarından bahsetmiştir. Hacı Osman Efendi'nin vefatından sonra yönetim kurulu yeniden teşkil edilmiştir. Aralık 1920- Mart 1922 tarihleri arasında görev yapan Yönetim Kurulu, Nemlizade Sabri Bey başkanlığında Doktor Tevfik, Hacı Müftüzade Temel Nucumi, Acenta sahibi Emin ve Hacı Panayot'tan oluşmuştur (Çapa ve Çiçek, 2004).

Kızılay, savaştan sonra en fazla hasar gören Trabzon, Erzurum, Erzincan ve Elâzığ (Şimali Mamuretülaziz) vilayetlerine göndereceği üç heyetin her birinde bir başkanın maiyetinde bir idare memuru, iki doktor, bir kâtip, iki hastabakıcı ve altı hademe görevlendirmiştir. Bunun dışında, ihtiyaç duyulduğu zamanlarda heyete bulunduğu yerlerde yeni görevliler alınabilecekti. Çalışma süreleri başlangıçta dört ayla sınırlandırılan heyetler beraberlerinde, mısır, buğday, un, mercimek gibi hububattan 700 ton, 4500 sandık süt tozu, 10 ton şeker, 10.000 çift çarık, 100.000 çift çorap, 100.000 metre basma ve Amerikan bezinden yapılmış 100.000 iç çamaşırı, 100.000 gömlek ve yeterli miktarda kininle birlikte birçok ilaç götürmüşlerdir. Trabzon Heyeti ile Erzincan ve Şimali Elaziz Heyetleri 25 Haziran 1919'da Erzurum Heyeti ise 30 Haziran 1919'da levazım ve personelleriyle birlikte Trabzon'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldılar (Çapa, 2009).

Dr. Behçet Bey Başkanlığındaki Kızılay Heyeti, İstanbul'dan hareketle İnebolu, Samsun ve Giresun'a uğradıktan sonra temmuzun ilk günlerinde Trabzon'a gelerek Zeytinlik (Cudibey) ilkokuluna yerleşti (Çapa ve Çiçek, 2004). Heyet çalışmalarında, şehirde özellikle frengi hastalığının artış halinde olduğunu belirtiyordu. Şehir merkezinde belediyenin idare ettiği Memleket Hastanesinin bir koğuşu frengi hastalarına tahsis edilmiştir. Vilayette sağlık tesislerinin ihtiyacının oldukça altında olduğu tespit edilmiştir. Gayrimüslimler için durum farklıydı. Yunan Kızılhaçı Trabzon merkezinde 80 yataklı bir hastane açarak Hristiyanları bedava tedavi ediyordu. Yine aynı heyetin idaresinde poliklinikler vardı, Hristiyan hastalar burada muayene edilip, bedava ilaç alıyorlardı. Gerek Yunan Kızılhaçı ve gerekse Amerikan yardım cemiyetleri bu hizmetleri sadece Hristiyan gruplara yapmaktaydılar (Çapa, 2009).

Kızılay Heyeti ilk günlerde Amerikalılara birlikte çalışma önerisinde bulunmuştur. Amerikan heyeti bu teklife, cins ve mezhep ayrımı gözetmediklerini, fakat o zamana kadar yalnız göç ve katliama maruz kaldıkları için daha çok yardıma muhtaç olduklarını ileri sürdükleri Ermeni ve Rumlara yardım ettiklerini belirtmişlerdir. Amerikalılar, cins ve mezhep ayrımı yapmadıklarını ispatlamak için Giresun'daki Türk yetimhanesine yaptıkları 150 liralık yardımı örnek göstermişlerdir. Kızılay heyetinin teklifine Amerikalıların son cevapları şu şekilde olmuştur: *"Biz Hristiyanlara yardım ediyoruz, size düşen vazife de bittabi Müslümanlara yardım etmektir. Hilal-i Ahmer Heyeti'nin de buraya emr-i insani çalıştığını görmek mucib-i memnuniyettir. Yardım edilecek insanlar o kadar çok ki, çalışacak saha o kadar büyüktür ki iki heyet de yekdiğeriyle çarpışmadan çalışabilir"* (Çapa, 2009; Çapa ve Çiçek, 2004).

Behçet Bey'in başkanlığındaki Trabzon Heyeti, Trabzon'da 500-700 kişilik bir aşhane açarak maddi durumu kötü olanlara her gün yemek dağıtıldı. Aşhaneye gelemeyecek kadar hasta ve uzakta olanlara da ayda 5 kilo hububat ve çamaşır gönderildi. Halkın yardımlarıyla kurulan, ancak yardımın arkası kesilince kapanma tehlikesine giren yetimhanenin ihtiyaçlarının karşılanmasını da heyet üstlenmiştir. Muhacirin idaresinin yönetimindeki fakirler yurdunda barındırılan 500 kişi, dört tarafı açık bir çatı altında bir parça mısır ekmeği ile iâşe edilmekteydi. Bunun üzerine, şehrin ileri gelenlerinden bir heyet teşkil edilerek, Vali'nin de yardımıyla büyük bir bina kiralınmış, yurdun bir aylık ihtiyacı heyet tarafından karşılanmıştı, idaresi de şehrin ileri gelenlerinin oluşturduğu bir komisyona bırakılmıştır (Çapa, 2009).

Heyet, Trabzon'da sağlık alanında da çalışmalarda bulunmuştur. Kapanmak tehlikesi yaşayan, Memleket Hastanesinin yiyecek, malzeme ve ilaç ihtiyaçları karşılanarak faaliyetini sürdürmesi sağlanmıştır. Kızılay polikliniklerinde günde ortalama 100 kişi muayene edilmiş, ayakta tedavi edilemeyecek hastalar Memleket Hastanesine yatırılmıştır. Polikliniklere daha sonra 25 yataklı bir hastane ilave edilmiştir. İstatistiklere göre, ilk günlerde tedavi edilen hastalardan 270'i malarya (sıtma), 9'u frengi ve diğerleri de muhtelif hastalıklara yakalananlardan oluşmaktaydı. Özellikle, uyuz ve belsoğukluğunun yaygın olduğu görülmüştür (Çapa, 2009).

Trabzon köyleri, kasabalara oranla maddi durumları daha iyiydi. Bunun nedeni, ziraat geçimini sağlayabilenler köyde kalmışlar, maiyetlerini temin edemeyenler ise şehirlere inmişlerdi. Bundan dolayı heyet yardımlarını sahil şeridinde yoğunlaştırmıştır. Trabzon şehri dışında Samsun (Canik) sınırına kadar sahil boyunca Giresun, Ordu, Tirebolu ve Perşembe (Vona) kasabalarında 50 ton kadar erzak ve eşya dağıtıldı. Trabzon'da büyük bir göçmen topluluğu da mevcuttu. Resmen göçmen sayılmayan, fakat

Mondros Mütarekesi'nden sonra geçimlerini sağlamak için Kelkit ve Şiran'dan Trabzon'a iltica edenlere elbise ve yiyecek verilerek memleketlerine gönderiliyorlardı. Polis vasıtasıyla sokaklardan toplanan 100 kişi, Kızılay heyeti tarafından fındık toplamak ve diğer hizmet işlerinde çalıştırılmıştı. Gümüşhane, Kelkit ve Şiran'da da yoksulluk ve salgın hastalıkların hüküm sürmekte olduğunun haber alınması üzerine Trabzon Heyeti, bir tabib bir eczacı ve iki memurdan teşkil olan yeni heyeti Gümüşhane'ye göndermiştir. Heyet, Gümüşhane'ye kadar olan kasaba ve köylere uğrayarak yanında bulunan 12.000 kıyie hububat, 3.000 arşın Amerikan bezi, 2.000 don ve 2.000 gömlek ile bir miktar çarık ve yeterli miktarda ilacı ihtiyaç sahiplerine dağıttı. Ayrıca, heyet Gümüşhane'de bir muayenehane açarak faaliyetine devam etti. Bu bölgelerdeki durumda Trabzon'dan farklı bir durumda değildi. Ermeni istilasına uğrayan kaza ve köyler yardıma muhtaç bir durumdaydı (Çapa, 2009).

Kızılay Heyeti, dört aylık bir süre için Trabzon'a gelmişti. Fakat sağlık alanında hizmet vermek üzere bir süre daha bölgede hizmet vermiştir. Heyet Mayıs 1921'da çalışmalarını fiilen Eylül 1921'e kadar sürdürmüştür. Memleket Hastanesiyle dispanserler, Kızılay Heyeti tarafından idare edilmiştir. Memleket Hastanesinin tamiratını da bu heyet yapmıştır. Heyet, Trabzon'dan ayrılırken bütün levazım ve ilaçları Memleket Hastanesi ile Sıhhiye Müdürlüğüne bırakmıştır (Çapa ve Çiçek, 2004).

Kızılay muayenehanelerinde bakılan hasta sayısı 5666 olup, bunlardan 5313'ü Türk, 345'i Rum ve 3'ü Ermeni'ydi. Bu sırada 52 ameliyat yapılmıştı. Karşılaşılan hastalıkların başında 2198 vakayla malarya (sıtma) geliyordu. Bunun dışında frengi, uyuz, cilt hastalığı, verem, belsoğukluğu, göz hastalıkları, dizanteri gibi muhtelif hastalıklar görülmekteydi. Amerikan Yardım Heyetine mensup bir kadın doktor, üç ay boyunca haftada üç kez Kızılay muayenehanesinde 586 kadını tedavi etmişti. Kadınlar arasında görülen hastalıkların istatistikleri şöyleydi; sıtma 256, tehal 90, inomasit 35, frengi 34, verem 33, göz hastalığı 22, hurkatü'l bevl 12, hummay-ı racia 2, diğer hastalıklar 102 şeklindeydi. Kızılay Heyeti, Darüleytam, Fukara Yurdu, Aşhane, Memleket Hastanesi ve Fukara Yurdundan memleketlerine dönenlerle, Trabzon'daki diğer muhtaçlara erzak (mısır, nohut, sabun, tuz, sade yağ, kuru fasulye, buğday, bal kabağı) yardımlarında bulunmuştur. Ayrıca muhtelif yerlere Amerikan bezi, giyecek ve nakit yardımı yapılmıştır. İstanbul'dan getirilen beş çorap makinası ile bir imalathane tesis edilerek, imalathanede yirmi kadar kimsesiz kız çocuğu çalışmaya başlamıştır (Çapa ve Çiçek, 2004).

Trabzon'daki Kızılay Heyeti, her alanda faaliyet yapmıştır. Şehrin sağlık sorunlarına hem tedavi hem de ilaç tedarikini sağlamış, bunun dışında sağlık merkezlerinin tüm eksiklikleriyle ilgilenmiştir. Sağlık alanının dışında sosyal yardımlaşma konusunda da Trabzon'da önemli faaliyetlerde bulunulmuştur. Maddi anlamda zor durumda olan halkın eksiklikleri giderilmiş, vatandaşlara iş imkânı sağlanıp hem üretime hem de ekonomik alanda katkıları olmuştur. Cumhuriyet Döneminde sadece Trabzon'da değil komşu vilayetlerin sağlık ve diğer tüm sosyal konulardaki ihtiyaçlarına cevap vermişlerdir. Genel olarak değerlendirdiğimizde Kızılay Heyetinin hem Trabzon'a hem de komşu şehirlere her alanda yardım ettiğini görmekteyiz.

Heyete, Trabzon halkı da maddi manevi destek vermiştir. Basında Kızılay için haberler yapılmış öneminden bahsedilmiş ve üye olunması için halk teşvik edilmiştir. Yayınlarda Kızılay üyeliği için yer ayrılmıştır. Trabzon Olcay gazetesinin 1 Teşrin 1939'daki sayısında, "Kızılay'a üye olunuz", (Olcay, 1939) Trabzon gazetesinin 13 Temmuz 1946'daki sayısında, "Vatandaş Kızılay'a Yardım Et" (Trabzon, 1949), yine Trabzon gazetesinin 3 Haziran 1947'deki sayısında, "Vatandaş Karagün Dostu Kızılay'a Yardımı Unutma" şeklindeki haberlerle Kızılay'ın o zamana kadar yardımları ve önemi vurgulanmıştır (Trabzon, 1947). Bu gazetelerin diğer nüshalarında da Kızılay ile ilgili haberler vardır.

1950-1960 döneminde Kızılay Trabzon'da çalışmalarına ve yardımlarına devam etmekteydi. Trabzon İlini Kalkındırma Cemiyeti Başkanı Kemal Karadenizli, Türkiye Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi ile yaptığı temaslardan neticesinde seyyar bir röntgen makinesi, 300'e yakın muhtelif ebatta film, 1000 tane tükürük hokkası, 200 kutu süt tozu temin etmiş ve bunları Trabzon Verem Savaş Cemiyetine göndermiştir. Bu röntgen makinasıyla bütün köylülerin filmleri alındığı, veremlilere tükürük hokkaları ve çocuklara da süt tozu dağıtılmıştır (Yomra, 1953).

1957 yılında Kızılay tarafından Türkiye’de çeşitli bölgelerde halkın sağlığı ile ilgili görevlendirilen 12 sağlık kervanından birisi 1957 yılı Ağustos’unda Trabzon’a gelmiştir. 20 gün boyunca Trabzon içinde dolaşan bu kervan hasta vatandaşları bedava muayene edip ilaç dağıtmıştır. Maçka, Of, Sürmene, Akçaabat ve Vakfıkebir’in bucaklarını dolaşmıştır. Bu kervan Trabzon’daki Kızılay şubesi ile çalışma yürütmüştür (Doğu, 1957).

Demokrat Parti, dönemindeki yardımların ekserisini Amerikan yardımlarından temin edilen malzeme ile sağlamıştır. 1961 yılında yapılan yardımlara genel olarak bakacak olursak, Amerikan yardım teşkilatı tarafından verilip Millî Eğitim Bakanlığı adına, okullara 251.761 kilo süt tozu ve 531.570 kilo ekmeklik buğday tevzi etmiştir. Bunun dışında Amerika yardımlarıyla temin edilen muhtelif cins giyecek eşya maddi durumdan kötü olan halka dağıtılmıştır. Trabzon Kızılay Şubesinin Uzun Sokak Caddesi’ndeki 7 daireli, 2 dükkanlı ve 2 depolu modern apartmanı, kiraya verilerek bu şekilde Kızılay’a gelir sağlanmıştır (Çakıroğlu, 1964).

5. TÜRK OCAĞI’NIN SAĞLIK HİZMETLERİ

Trabzon’da faaliyet gösteren Türk Ocakları şubesi de Millî Mücadele içerisinde zaman zaman sağlık hizmetleri konusunda ücret almadan halka yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu çalışmalardan biri fakir halkın muayenesini sağlamak amacıyla kurulan “Fakirler Muayenehanesi”dir. Fakirler Muayenehanesinin Mart 1920’de açılışından sonra Mayıs 1920’ye kadar 1670 hasta tedavi edilmiştir (Arslan, 2009; Çapa ve Çiçek, 2004). Tedavi edilen hastalarla ilgili istatistikler sonucunda şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Tablo 1. Türk Ocağı’nın Mart 1920-Mayıs 1920 Arası Tedavi Ettiği Hastalar

Hastalıklar	Tedavi Edilen Hasta Sayısı
Malarya (Sıtma)	414
Cereb (Uyuz)	534
Sindirim Hastalıkları	41
Solunum Hastalıkları	54
Paraziter İç Hastalıkları	72
Emraz-ı Beniviye-i Ekzama	23
Göz Hastalıkları	22
Kulak Hastalıkları	37
Kalp Hastalıkları	6
Asabi Hastalıklar	10
Ömpetifo (Deri Hastalığı)	3
Kan Toplaması	7
Verem	7
İsteri	4
Eklem Romatizması	8

Zafiyet-i Umumiye	45
Trahom	13
Prikod	6
Bademcik İltihabı	8
Kemik Veremi	1
Iskorbud	16
Hemoroid	1
Meme İltihabı	1
İstanbul Nezlesi	4
Saçkıran	9
Emraz-ı..	43
Basit ve Ağır Yara	82
Çiçek Aşısı	203

Kaynak: Çapa ve Çiçek, 2004.

Trabzon Türk Ocağı yöneticilerinden Dr. M. İbrahim Okman başkanlığında bir sağlık heyeti 1925 yılının ağustos ayında Trabzon'un merkez köylerinin dolaşarak 38 sıtmalılı hastayı muayene etmiş ve tedavilerinde kullanılması üzerine kinin dağıtmıştır (Arslan, 2008). Bu yönde çalışmalar daha sonraki aylarda yine devam etmiştir. Türk Ocağı kasım ayında kendi bünyesindeki doktorlar ile köylü, şehirli, kadın ve erkek 240 kişiye bedava tedavi etmiş ve 180 kişinin ilaçları da Ocak tarafından karşılanmıştır. 18 Kasım 1925 tarihli Yeni Yol Gazetesi'nde Trabzon Türk Ocağı'nın bu hizmeti "Türk Ocağı'nda Parasız Doktorlar" başlığı ile yayınlanmıştır (Yeni Yol, 1925; Arslan, 2008; Arslan, 2009).

Trabzon Türk Ocağı maddi durumu kötü olan halkın sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için kendi bünyesindeki doktorlardan yararlanma yoluna gitmiştir. Sağlık hizmeti almak isteyen vatandaşlar serbestçe Trabzon Türk Ocağına müracaat edebiliyorlardı. Tedaviler Pazar ve Çarşamba günleri saat 6-7 arasında Ocak binasında yapılıyordu (Arslan, 2008).

Sağlıkla ilgili halkı bilinçlendirmek için Ocak, 1926 yılında bir hutbe metni hazırlayarak mahalle ve köy camilerinde okutmuştur. Okunan metin şu şekildedir:

"Gerek Allah'ın ibadetlerini yapmak ve gerekse çoluk çocuklarımızın rızıklarını kazanmak için vücudumuzun sağlam olması lazımdır. Hastalıktan korunmak için birinci şart temizliktir. Beş vakit namazda elimizi, yüzümüzü yıkadığımız gibi tırnaklarımızı, bıyık ve sakallarımızı düzeltmeyi de unutmayalım. İçtiğimiz su kaplarının ağızlarını açıkta bırakmayalım. Bir bardaktan hepimiz su içmeyelim. Yemekten evvel ve sonra ellerimizi yıkayalım. Yattığımız odada kömür yakmayalım, yemek pişirmeyelim. Çocuklarımızı aşılatalım. İçimizden birisi bulaşık hastalığa yakalanırsa hemen hükümete haber verelim" (Arslan, 2008; Arslan, 2009).

Bu metinde özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele edildiğini görebilmekteyiz. Trabzon Türk Ocağı kapatılacağı tarihe kadar, topluma her alanda önemli hizmetler vermiştir. Sağlık alanında halkı bilinçlendirmek, bünyesindeki doktorlar ile şehir merkezi, köy ve kasaba her yere giderek ücretsiz

tedavi hizmetleri sunmuşlardır. Maddi olarak kötü durumda olanlara ücretsiz ilaçlar dağıtarak, dönemin en önemli sosyal dayanışma örneği olmuştur.

6. HALKEVİ'NİN SAĞLIK HİZMETLERİ

Cumhuriyetin ilanından sonra başlatılan yeni bir bilinç kazandırma amacıyla kurulan Halkevlerinin 1932'de faaliyetlerine başlaması, kültür, sanat, eğitim, sosyal yardım gibi alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da önemlidir. Trabzon Halkevinin Sosyal Yardım Şubesi içinde başlatılan halk sağlığı çalışmaları, Trabzon Halkevi binasının alt katında açılan poliklinikte yapılmaktaydı. Şehrin değişik sağlık merkezlerinde görev yapan hekimler bu poliklinikte hasta tedavi etmişlerdir. Halkevinin kurulmasından bir yıl sonra, 1933 yılında 1930 hasta muayene edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde iyi ve organize örgütlenen Halkevinin sağlık grubu, ilçelere ve köylere ulaşarak bir taraftan halk sağlığı kontrolleri yaparken, diğer taraftan yaygın olan salgın hastalıklar konusunda bilgilendirme konferansları veriyor, tanıtıcı filmler gösteriliyor, ücret alınmadan kinin ve uyuz ilacı dağıtıyordu. Zaman zaman da maddi durumu kötü olan vatandaşların ilaçları ücretsiz bir şekilde temin edilmiştir (Azcan, 2003; Öksüz, 2007).

Trabzon'da 1930'lu yıllarda hastalıklara karşı halkı bilinçlendirmek amaçlı yayınlar yapılmaktaydı. Bu tür yayınlar, Trabzonlu gençler tarafından 15 günde bir çıkartılan "Akın" isimli ilmi ve mesleki dergi ile Trabzon Halkevinin yayın organı olan "İnan" dergisinde çıkmıştır. Derginin çıkan sayılarında, farklı doktorların öncelikle yaygın olan hastalıklar, daha sonra temel sağlık bilinci yaratacak metinler önemli üzerinde durulan bebek doğumları ve çocuk sağlıkları üzerinde olmuştur. Yine farklı bilinmeyen hastalıklar hakkında ve yapılan ameliyatlar üzerine de bilgiler bu dergide verilmiştir (Öksüz, 2007).

Cumhuriyetin temel özelliklerinin halk tabanına yayılmasında etkili olan Halkevleri sağlık alanında da hizmetler vermiş ve öğretici faaliyetleri olmuştur. Bu eğitici faaliyetleri Trabzon'da, 1937 yılında yayına başlayan İnan dergisinde görebilmekteyiz. Dergide ağırlıklı olarak çocuk sağlığı konuları işlenmiştir. Örnek olarak 4. sayıda Diş Doktoru Cemal Hulusi Bulak tarafından, "Süt dişlerinin çıkma zamanları" konusuna değinilmiştir. Çocukların dikkatli muayene edilmesi ve hastalığın nedenine göre tedavi ettirilmesi hususunda uyarılarda bulunulmuştur. Frengi ve verem hastalıklarının da tehlikeli olduğu, çocukların bu hastalıklardan dolayı da dişlerinin geç çıkmasında etkili olduğu belirtilmiştir (İnan Dergisi, 1937).

Yine eğitici yayına örnek olarak İnan dergisinin 6. sayısında Askeri Hastane Dahiliye Mütahassısı Dr. Turgut Targay tarafından "Ağızdan tifo aşısı korunmayı temin edebilir mi?" konulu bir yazı yazmıştır. Yazıda üzerinde önemli durulan konular koruyucu hekimlik ve bulaşıcı hastalıklardır. Bunun dışında aşı ile ilgili kaleme alınan yazıda, durumu çok iyi olan bir ailenin genç kızının beş yıllık bir süreçte ağızdan tifo aşısı aldığı halde tifoya yakalanıp hayatını kaybetmesi örnek gösterilmiştir. Tifo aşısının, deri üzerinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Tifo hastalığı çocuklarda görüldüğünde her zaman hafif geçmediğini, büyük insanlara nazaran deri altı tifo aşısı çocuklarda sarsıntısının az vermediğini belirtmiştir. Büyüklere aşının ağızdan yapılamaması gibi çocukları dahi deri altı tifo aşısı ile aşılanmanın daha doğru olduğunu belirtmiştir. Doktorların deri altı aşısı yapılmayacağına karar verdiği vakalarda ağızdan aşının kullanılması gerektiği belirtilmiştir (İnan Dergisi, 1937).

Trabzon Halkevinin, faaliyet gösterdiği dönemde şehrin her alanına her türlü sosyal yardımı götürmeyi amaçlamıştır. Gerek tedavi ve ilaç tedariki olsun, gerekse sağlık alanında halkı bilgilendirme olsun Trabzon Halkevi önemli çalışmalarda bulunup, halk sağlığının korunması yönünde çalışmıştır. İyi örgütlenen Halkevi, Trabzon'daki sağlık hizmetleri alanında önemli bir yere kendini getirmiştir.

Trabzon Halkevi Sosyal Yardım Şubesi faaliyetleri, sağlıktan, kamu kuruluşlarındaki sorunlara kadar geniş bir program çerçevesinde yürütülmekteydi. Şubenin her sorunla ilgilenmesi önemli etki yaratmış, Trabzon halkı üzerindeki konumu iyi bir noktaya getirmiştir (Azcan, 2003).

SONUÇ

1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin pek çok alanda planları ve öncelikleri vardı. Anadolu'da yıkımlar yaşanmış, ağır nüfus kayıpları meydana gelmiştir. Cumhuriyeti kalkındıracak üretici nüfus hastalıkla boğuşmaktaydı. Yönetici kadro sağlık alanına bu yüzden fazlasıyla önem vermiştir. Salgınlarla

mücadele etmek, sağlık hizmetlerinin ülke geneline yaymak hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda yürütülen çalışmaların önemli şehirlerinden biri de Trabzon'du.

Trabzon şehri, sahilde bulunması ve liman kenti olmasından dolayı dışa açık bir konumdaydı. Savaş, ticaret, göç gibi gelişmeler sonrası yaşanan etkileşimler hastalıkların Trabzon ve çevre illerde yayılmasındaki en büyük etkenlerden olmuştur. Trabzon, sağlık hizmetleri konusunda Doğu Karadeniz'de lokomotif görevi görmekteydi. Trabzon'da yapılan sağlık merkezleri sadece şehre değil, komşu illere de hizmet vermesi amacıyla kurulmaktaydı. Rize'de Trabzon'daki sağlık hizmetlerinden yararlanan en önemli şehir konumundaydı. Bu iki şehrin yakınlığı ve etkileşimi, hastalıkların iyileşmesine katkıda bulunduğu gibi aynı hastalıkların iki şehrin içerisinden yayılmasına da neden olmaktaydı.

Trabzon'daki sağlık hizmeti veren kuruluşlar ve sağlık personeli sıkıntısı yaşanmıştır. Trabzon nüfusuna yetmekte zorlanan bu kadro ve kurumlar, bir de komşu vilâyetlerden gelenlerle birlikte hizmet vermeleri daha da zor bir duruma gelmekteydi. Atatürk Dönemi ve sonraki yıllarda yaşananlar ve yapılan hizmetler Trabzon'da olumlu sonuçları beraberinde getirmiştir. Sadece devlet kurumları değil, Türk Ocağı, Halkevi, Eczaneler de Trabzon'daki sağlık hizmetlerine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Trabzon basını hastalıklar hakkında halkı sürekli bilinçlendirdiği gibi tedavi veren doktorların tanıtımlarını da yaparak vatandaşlara önemli hizmetler yapmışlardır. Demokrat Parti Dönemi'nde Trabzon'da yapılan sağlık kurumları, sadece merkeze değil ilçelere kadar yayılma göstermiştir. Bu sayede şehirde görülen salgınlarda azalmalar yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

Arslan, Zehra. "Trabzon Türk Ocağı'nın Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 128, (2009): 111-134.

Arslan, Zehra. *Demokrat Parti Döneminde Trabzon 1950-1960*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.

Arslan, Zehra. *Trabzon Türk Ocağı*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Aslan, Zehra. *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.

Azcan, İbrahim. *Türk Modernleşmesi Sürecinde Trabzon Halkevi*. Trabzon: Serander, 2003.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/65.433.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/66.438.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.10.0.0/66.438.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.11.0.0/257.14.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.11.1.0/214.16.10.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.11.1.0/269.13.14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/149.31.9.

Çakıroğlu, Said Bilal. *Tarihi Ekonomik Sosyal Yönleriyle Trabzon*. Ankara: Ticaret Borsası Birliği Matbaası, 1964.

Çapa, Mesut & Çiçek, Rahmi. *Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam*. Trabzon: Serander, 2004.

Çapa, Mesut. *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2009.

Çaykara Gazetesi

Çiçek, Rahmi. *İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Belediye ve Belediyecilik (1919-1925)*. Trabzon: Serander, 2011.

Demokrat Çaykara Gazetesi

Doğu Gazetesi

Hakimiyet Gazetesi

Halk Gazetesi

İnan Dergisi

İstatistik Genel Müdürlüğü, *1951 İstatistik Yıllığı*.

İstatistik Genel Müdürlüğü, *1952 İstatistik Yıllığı*.

İstatistik Genel Müdürlüğü, *1959 İstatistik Yıllığı*.

İstikbal Gazetesi

Kansız, İsmail & Canlioğlu, M. Volkan & Usta, Veysel. *1930-1940 Yılları Vilayet Belgelerine Göre Trabzon*. Trabzon: Trabzon Valiliği Yayınları, 1997.

Olcaz Gazetesi

Öksüz, Hikmet. "Atatürk Dönemi'nde Trabzon'da Sağlık Hizmetleri". *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 3/3 (2007): 75-90.

Sürmene Gazetesi

T.C. Resmî Gazete, Sayı:9940.

Trabzon Gazetesi

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı* Ankara: Mehmet İhsan Basımevi, 1937.

Vatan Gazetesi "Trabzon İlavesi"

Yeni Of Gazetesi

Yeni Yol Gazetesi

Yomra Gazetesi

EKLER

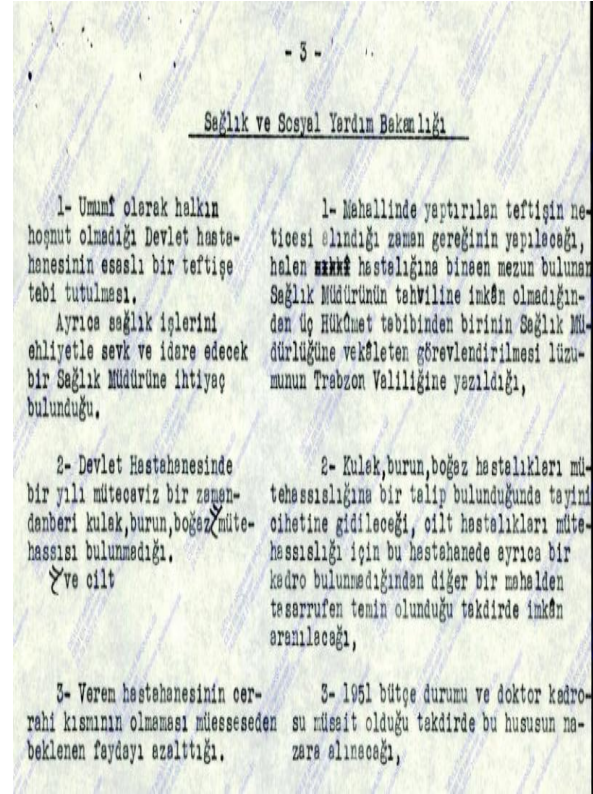
Ek-1: Trabzon'daki Sağlık Sorunları Hakkında Yazılan Rapor (İstikbal Gazetesi 16 Mart 1922)

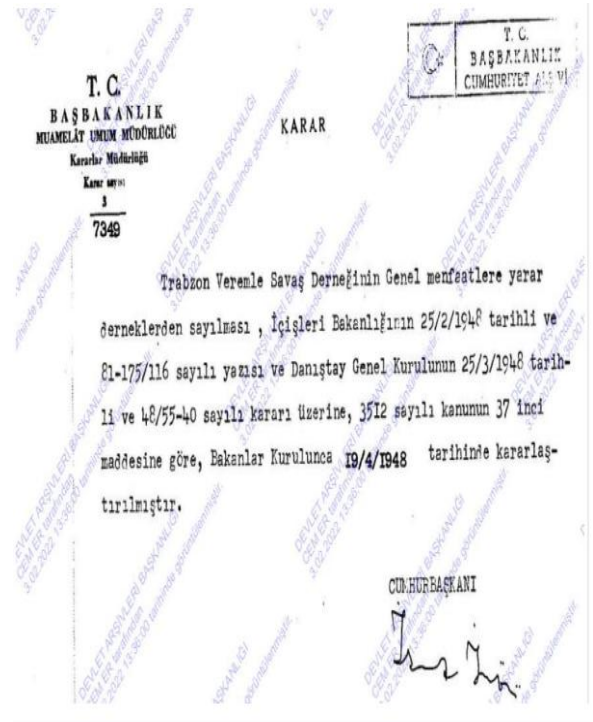
Ek-2: Trabzon'da Belediye'nin Çöpleri Toplamaması Hakkında Yazı (İstikbal 2 Temmuz 1922).

Ek-3: Trabzon ilinin ihtiyaçları Hakkında Başbakana Sunulan Rapor Üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Cevapları (BCA, 30.10.0/66.438.2.)

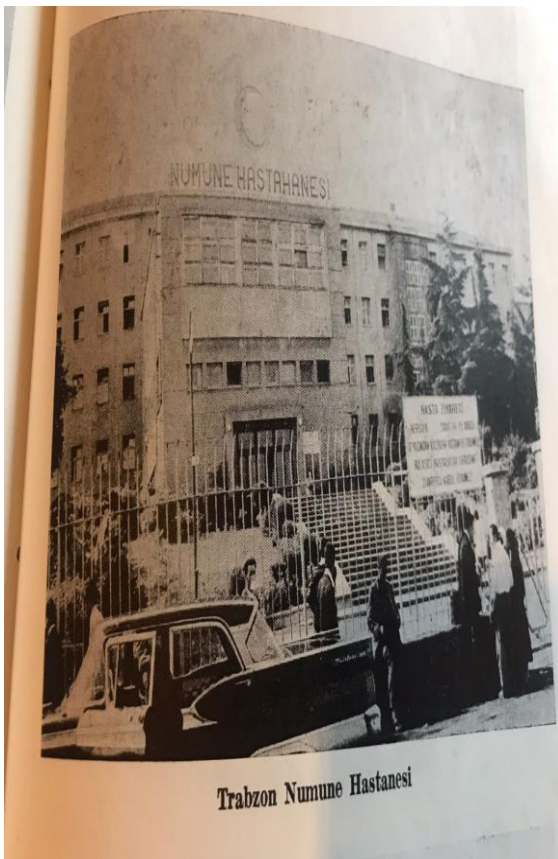
Ek-4: Trabzon Savaş Derneği'nin Kamuya Yararlı Derneklerden Sayılması (BCA, 30.18.1.2/116.28.2.)

Ek-5: Trabzon'da Yapılacak Olan Verem Hastanesi ile İlgili Haberler (Çaykara Gazetesi 27 Ekim 1951).

Ek-6: Trabzon Numune Hastanesi (Sağlık Hizmetlerinde 50. Yıl).

Ek-6: Trabzon'da Veremle Mücadele Edecek Bir Cemiyetin Kurulması ile İlgili Haber (Olca Gazetesi 1 Teşrin 1937).

